ROLUL CONGRESULUI EPARHIAL EXTRAORDINAR AL PREOȚILOR ȘI MIRENILOR DIN EPARHIA CHIȘINĂULUI ȘI HOTINULUI (19-25 APRILIE 1917) ÎN MIȘCAREA PENTRU ELIBERAREA NAȚIONALĂ DIN BASARABIA

Mihail BULMAGA[1]

Cuvinte cheie: *Biserica Ortodoxă, Congres Eparhial, Basarabia, eliberare națională, revoluție*

Keywords: *The Orthodox Church, Diocesan Congress, Bessarabia, national liberation, revolution*

Revoluția izbucnită la Petrograd în februarie 1917 a dus la abdicarea țarului Nicolae al II-lea la 2 martie 1917, iar a doua zi la căderea definitivă a dinastiei Romanovilor, odată cu renunțarea la tron a arhiducelui Mihail. În urma acestor evenimente răsunătoare, la Petrograd puterea fusese încredințată unui guvern provizoriu. La 3 martie 1917, oficialitățile din Chișinău erau informate despre constituirea noului guvern. Guvernatorul Basarabiei, Mihail Voronovici, aducea la cunoștință basarabenilor componența guvernului provizoriu, instituție ce s-a transformat pe 6 martie 1917, în Comisariatul gubernial al guvernului provizoriu, comisar fiind numit, Constantin Mimi[2]. Odată cu noile schimbări, Biserica s-a adaptat circumstanțelor apărute. Conform deciziei Sfântului Sinod, care recunoscuse autoritatea guvernului provizoriu, respectiv ca parte componentă și Eparhia Chișinăului și Hotinului, arhiepiscopul Anastasie Gribanovski aducea la cunoștința clerului basarabean că, la sfintele slujbe urma pomenirea în locul țarului și a familiei imperiale după următorul formular: „Încă ne rugăm pentru că Dumnezeu păzit statul nostru rusesc și cinstitul guvern provizoriu"[3]. La aflarea veștii că dinastia Romanovilor a căzut, în Basarabia s-au produs tulburări, ca de altfel, pe întreg teritoriul care aparținuse fostului Imperiu Țarist. În scurt timp și fără incidente deosebite, vechea administrație a fost înlocuită de alta.

Cu privire la viitorul bisericii în cadrul noii forme de guvernare au început să apară diferite păreri. Se punea întrebarea dacă biserica ar trebui să se implice în politică și dacă să existe în cadrul statului sau în afara acestuia. O parte a societății, în special intelectualii, erau de părere că odată cu începutul noului regim, se cade să se nască și o nouă viață bisericească mai ales în relația ei cu statul. „Biserica nu este locul pentru

[1] Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, CHIȘINĂU.

[2] *Отдел Официальный,* în „Кишиневския Епархиальныя Въдомости", nr. 9-10, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1917, p. 48-49.

[3] *Ibidem,* p. 50.

politică" menționau aceștia. Statul țarist a folosit biserica ca instrument politic, a făcut-o să-i servească interesele, ceea ce nemulțumea societatea dornică de un regim nou, diferit de cel vechi. Se propunea ca, în noua constituție să se menționeze libertatea deplină a conștiinței, adică fiecare să-și aleagă în ce și cum să creadă[4].

În primele zile ale lunii martie 1917, Pan Halippa reușise deja să convoace o ședință la redacția ziarului „Cuvânt Moldovenesc", ca să analizeze evenimentele ruseşti şi efectele pe care acestea ar fi putut să le aibă asupra Basarabiei. După aproximativ o lună, la 5 aprilie 1917, a fost înființat Partidul Național Moldovenesc. La data de 9 aprilie 1917, în „Cuvânt Moldovenesc", s-a publicat programul politic integral al partidului. Era vorba de un manifest programatic împărțit în 10 puncte, care stabilea printre revendicările democratice de ordin general și obiectivul cel mai important: autonomia administrativă, juridică, ecleziastică, educativă și economică a Basarabiei. În linii mari se precizau modalitățile prin care să se atingă acest obiectiv, însă, în mod deosebit, se hotăra constituirea unui Parlament provincial, Sfatul Țării, adică singurul organ administrativ care să dezbată sau să aprobe legile care trebuiau să reglementeze viața politică, socială și economică a Basarabiei[5].

În programul Partidului Național Moldovenesc, punctul 6 menționa că Biserica trebuie să-și aibă autonomia ei, adică să se ocârmuiască singură, să alcătuiască o mitropolie aparte, frunte cu un mitropolit moldovean. Preoții trebuiau să învețe în limba română în care urmau să fie săvârșite toate slujbele[6]. Hotărârea adunării membrilor Partidului Național Moldovenesc din Bolgrad din 11 aprilie 1917 cu privire la Biserică a avut o viziune mai distinctă. Astfel, se cerea ca biserica, care a fost un instrument de rusificare a moldovenilor, să fie în afara politicii. Limba slavonă neînțeleasă de moldoveni să fie înlocuită cu limba română. Oamenii bisericii urmau să fie bățtinași din Basarabia și cunoscători ai limbii române. Se dorea ca Biserica Basarabeană să fie independentă[7]. Hotărârea adunării ostașilor moldoveni din Odesa de la 18 aprilie 1917, cu privire la viitorul Bisericii Basarabene, considera că viața bisericească trebuie să fie adaptată după nevoile poporului. Pentru moldoveni, slujba să se facă în limba română, pentru ucraineni în rusă, pentru bulgari în bulgară etc. Biserica Ortodoxă din Basarabia să fie independentă în conducerea ei față de cea rusă, păstrând cu ea legăturile sufletești și canonice. Organizarea internă să fie democratică, pentru ca și mirenii să poată participa la viața bisericească. În fruntea Bisericii urma să fie un mitropolit moldovean, ales de preoți și

[4] *Церковь и политеческий строй*, în „Кишиневския Епархиальныя Въдомости", nr. 15-16, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1917, p. 239-241.

[5] Alberto Basciani, *Dificila unire. Basarabia și România Mare 1918-1940*, Editura Cartier, Chișinău, 2018, p. 86-88.

[6] Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Cartea Românească, București, 1929, p. 12.

[7] *Ibidem*, p. 18.

mireni. Preoții și dascălii bisericilor de asemenea să fie aleși de enoriașii lor[8]. Aceleași viziuni și cerințe au fost înaintate și de adunarea Uniunii Cooperativelor din Basarabia din 6-7 aprilie 1917[9].

Pentru a discuta această chestiune importantă, care determina viitorul Bisericii Ortodoxe din Basarabia, s-a decis convocarea extraordinară a Congresului Preoților și Mirenilor din cuprinsul Eparhiei Chișinăului și Hotinului. Congresul Eparhial extraordinar din aprilie 1917 a fost o manifestare de proporții a clerului și păstoriților basarabeni. Dintre cele 34 de blagocinii, au participat câte 4 reprezentanți ai preoțimii, blagocinul, misionarul și 2 deputați, un staroste bisericesc și un mirean din partea județului. Din orașul Chișinău au luat parte toți preoții, apoi câte trei mireni de la fiecare parohie și câte unul de la fiecare capelă. De la Uniunea pedagogică a școlilor duhovnicești au participat 6 reprezentanți. În total 250 de deputați. Pe lângă delegații clerului și reprezentanții mirenilor din eparhie au avut drept de vot reprezentanții instituțiilor eparhiale, organizațiilor obștești și militare, și chiar reprezentanții altor culte[10]. Președinte al Congresului a fost ales un laic – membrul judecătoriei de ocol Petru Gurschi. Vicepreședinți ai Congresului au fost aleși preoții Ioan Andronic și Teodor Belodanov, secretari – preoții T. Bogos, I. Russul și profesorul de seminar P. Lotoțchi, în prezidiu – preotul T. Ungureanu, diaconul G. Radomschi, cântăreții M. Frățiman, H. Dimitrov, M. Dumitrachi și V. Lupanov[11].

Cu privire la starea de spirit în Basarabia, în zilele revoluției, Onisifor Ghibu spunea că după sosirea în Basarabia, a găsit puține elemente locale moldovenești, cu care să înceapă a lupta pentru a obține cât mai multe foloase de pe urma revoluției rusești pentru chestiunea mare românească[12]. Iar în „Luminătorul", într-un articol întitulat *Despre moldovenii înstrăinați* aflăm că fruntașii neamului moldovenesc se adunară la Chișinău, pentru a cere drepturile moldovenești, de care au fost lipsiți de o sută de ani încoace de către stăpânirea veche. Dar, cu părere de rău, constată autorul că „este mic neamul patrioților noștri, căci mulți dintre ei au murit în război", cu toate acestea continuă autorul „din mijlocul neamului nostru au ieșit sute de doctori, avocați, învățători, preoți, dascăli, ba chiar episcopi și profesori universitari. Ieșiți din poporul moldovenesc, hrăniți și învățați din munca și sudoarea lui. Unde sunt acești oameni? De ce nu se aude glasul lor?"[13] Prin aceste afirmații, pe alocuri tăioase, doreau să sensibilieze și să cheme la lupta

[8] *Ibidem*, p. 19.

[9] *Cooperatorii Basarabiei vreau autonomie*, în „Luminătorul", nr. 5, Tipografie Eparhială, Chișinău, 1917, p. 39.

[10] Iosif Parhomovici, *Arhiepiscopul Anastasie*, în „Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău", Tipografia Eparhială, Chișinău, 1929, p. 71.

[11] Silvia Scutaru, *Revendicările preoțimii în cadrul Congreselor Eparhiale din anul 1917*, în „Tyragetia", s.n., vol. III (XVIII), nr. 2, 2009, p. 254.

[12] Onisifor Ghibu, *Trei ani pe frontul basarabean*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 20.

[13] *Despre moldovenii înstrăinați*, în „Luminătorul", nr. 5, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1917, p. 50.

națională, pentru drepturile basarabenilor, pe toți intelectualii proveriți din rândurile autohtonilor, fiindcă doar o forță mare, puternică şi unită putea să obțină ceva[14].

În acest sens, pentru a-i atrage pe preoții basarabeni în lupta pentru drepturile naționale, mai ales că, preoții, aveau o mare influență în societate, în rândurile țăranilor basarabeni, care reprezentau majoritatea populației, Comitetul provizoriu a Partidului Național Moldovenesc s-a adresat preoțimii, cu prilejul adunării clericilor, afirmând că neamul moldovenesc a avut multe de îndurat din partea ocârmuirii vechi. Bietul moldovean a ajuns să se simtă străin în țara lui şi adeseori să se ruşineze chiar de neamul său. Sub stăpânirea nouă erau cu nădejdea că, în sfârşit, moldovenii vor ajunge stăpâni peste drepturile lor naționale. Dar pentru aceasta era nevoie de luptă cu armele vieții politice, pentru care a fost creat Partidul Național Moldovenesc. Se dorea ca partidul să adune în rândurile sale toată suflarea moldovenească, lucru pe care îl puteau face preoții. Se reproşa că, în trecut „preoțimea moldovenească nu a luptat cum ar fi trebuit pentru drepturile norodului nostru, aşa cum au luptat, de pildă, preoțimea din Transilvania, şi ei s-au plecat la voia stăpânirii vechi, uitând norodul în întuneric şi robie”[15]. Comitetul chema preoțimea să fie în fruntea poporului, să lucreze pentru naționalizarea bisericii, să contribuie la introducerea limbii române în seminarii, iar slujbele să fie făcute în limba poporului: „Preoțimea va avea să lucreze pentru naționalizarea bisericii, aşa cum cere punctul 6 al programei partidului, adică ea, Biserica moldovenească să ajungă autonomă cu mitropolit moldovean în frunte, în seminar să se învețe învățăturile în limba moldovenească şi în toate bisericile să se facă slujbele în limba norodului”. În adresare se mai spunea: „Să ne întoarcem cu toții la norodul nostru, să-l întărim, să-l ajutăm, să-l luminăm, pentru ca să nu ne osândească cei de azi şi cei din viitor că l-am fi putut ridica, dar n-am avut destulă dragoste pentru el”[16].

La Congres s-a discutat despre autonomia Basarabiei, care urma să se realizeze, în viziunea delegaților, prin respectarea „unității şi integrității Rusiei”. Basarabia avea să fie administrată de un Consiliu Suprem (Divanul), membrii căruia erau aleşi de Adunarea reprezentanților populari din toată Basarabia în baza votului universal, egal, direct şi secret. Clerul a cerut: „serviciul militar al ostaşilor basarabeni – în Basarabia, ... învățarea istoriei Basarabiei, istoriei poporului moldovean, culturii, literaturii, cântării naționale moldoveneşti, care devin obligatorii pentru elevii moldoveni, iar pentru elevii altor națiuni – la dorință...”[17].

Preoții s-au pronunțat pentru convocarea Soborului bisericesc din Rusia până la deschiderea Adunării Constituante, pentru a elabora o strategie cu privire la raporturile dintre Stat şi Biserică. În ceea ce priveşte atitudinea preoțimii basarabene față de acest

[14] Mihail Bulmaga, *Eparhia Chişinăului în contextul noilor realități politice din anul 1917*, în „Valori Perene, Revista Asociației «Visarion Puiu»”, anul 11, nr. 7, Piatra Neamț, 2021, p. 74.
[15] Ştefan Ciobanu, *op. cit.*, p. 14-15.
[16] Silvia Scutaru, *op. cit.*, p. 254.
[17] *Ibidem*, p. 254-255.

subiect, a fost expusă în special de către preşedintele Congresului, judecătorul Petru Gurschi. Referitor la declaraţiile unor delegaţi despre o eventuală despărţire a bisericii de stat, acesta, în baza istoriei, a explicat că nu a existat şi nici nu poate să existe. „În interesul bunului mers al statului, autorităţile nu pot să nu se consulte cu părinţii bisericii. Dacă au fost guverne, care au căutat să distrugă autoritatea bisericii, totuşi a rămas lumină în biserică. Acum statul trăieşte o viaţă nouă, preoţii nu au mers contra, ei sunt pentru conştiinţă să înveţe în păstoriţii lor prigoniţi până acum, începuturile libertăţii, ale fraternităţii, demult propovăduite în biserică. Dacă statul şi biserica au aceeaşi ţintă, ca să introducă libertatea, egalitatea, adevărul şi liniştea, atunci de ce să se despartă? Iată calea adevărată a Bisericii înnoite. Pe această cale trebuie să dorim nu despărţirea de Stat, cu o unitate trainică şi nedespărţită. În aşa contopire spirituală, biserica nu poate fi piedică statului"[18], afirma Petru Gurschi, idei pe care le împărtăşeau şi majoritatea celor adunaţi în congres.

Preotul Gheorghe Dragancea s-a adresat deputaţilor cu propunerea de „a se uni pentru a putea fi cu adevărat indispensabili şi necesari poporului". Preoţii şi mirenii au cerut: „Să ne unim cu toţii sub un singur drapel pe care este scris: Republică democratică cu cea mai largă autonomie regională...". Congresul i-a rugat pe locuitorii Basarabiei „să păstreze unirea duhului în legătura păcii şi dragostei". Deputaţii au condamnat orice ură naţională, religioasă sau de clasă. Reprezentanţii judeţului Soroca au vorbit despre necesitatea slujbelor în limba maternă, în satele moldoveneşti, Pantelimon Halippa şi Paul Gore au povestit despre istoricul preoţimii în trecut şi rolul ei în viitor, au expus programul Partidului Naţional Moldovenesc în ceea priveşte autonomia Basarabiei şi naţionalizarea instituţiilor ei.

S-a discutat şi despre controversata problemă a pământului, deoarece unii deputaţi (ofiţerul Kolev) considerau inoportună deţinerea de către preoţime a unor loturi de pământ, invocând motivul că, aceasta îi distrage pe preoţi de la cele sfinte. Preşedintele congresului, Gurschi era de părerea că: „Prelucrând pământul, preoţii au aceleaşi interese cu ţăranii, deci mai uşor le pot pricepe nevoile şi duc o viaţă cu ei". S-a hotărât ca pământul bisericesc să rămână în mâinile preoţimii, până la Adunarea Întemeietoare, iar dacă la această adunare se va hotărî ca pământul bisericesc să fie împărţit ţăranilor, atunci preoţimea va susţine această hotărâre cu condiţia, când vor fi găsite mijloace a-i răsplăti luarea pământului. Deputaţii au hotărât reactivarea imediată a Comitetului eparhial al tipografiei din fondatorii ei, pentru a optimiza activitatea de culturalizare bisericească, în conformitate cu hotărârile congreselor eparhiale din anii 1905 şi 1906. Preoţimea a cerut ca, Comitetul eparhial al tipografiei să facă parte din Consiliul Frăţiei Naşterii lui Hristos şi Consiliul misionar. Deputaţii au ales o comisie de redactare a unui ziar în „limba moldovenească populară" având următoarea componenţă: preoţii C. Ursu, C. Popovici,

[18] Iosif Parhomovici, *op. cit.,* p. 71-72.

C. Parfeniev, A. Baltaga, F. Bogos, V. Gumă şi G. Marinescu. Comisia urma să redacteze şi broşuri de propagandă în limba română „pentru luminarea poporului”[19].

Un aspect distinctiv al Congresului preoţimii a fost faptul că aici „...s-a desfăşurat o acerbă confruntare de idei între cei care se transformaseră într-o „castă cu interese proprii şi legată strâns de politica permanentă a ţarilor şi cei care susţineau necesitatea propovăduirii ideii naţionale”. Ca urmare a hotărârii Congresului, în aprilie 1917 este înfiinţat Comitetul executiv al eparhiei Chişinăului cu scopul de „a organiza viaţa bisericească eparhială pe noi baze şi a controla instituţiile eparhiale”, având în componenţa sa 14 clerici şi mireni: preşedinte, profesorul de liceu N. Popovschi, secretar, profesorul de seminar Al. Ciulcov, vicepreşedinţi – Pavel Lotoţchi şi Teodor Bogos, casier – preotul Ioan Ştiuca etc. Această reuniune a avut o semnificaţie deosebită, deoarece a fost „...prima liberă adunare a preoţimii şi mirenilor în Basarabia liberă”. Ea a avut susţinerea diferitor organizaţii obşteşti din Basarabia. Aici s-au adoptat hotărâri importante de ordin politic şi religios: raporturile cu guvernul provizoriu, modul cârmuirii, necesitatea convocării urgente a Soborului Înalt, organizarea pe baze noi a popoarelor, problemele războiului etc. Totuşi reuniunea a avut un aspect negativ şi anume numărul mic al delegaţilor mireni. Congresul eparhial extraordinar al clerului şi mirenilor se încadra în şirul larg de întruniri ale intelectualităţii, militarilor, ţărănimii din Basarabia, unde se discuta despre organizarea şi administrarea provinciei în noile condiţii, de către un parlament, introducerea limbii române în şcoli, biserici, administraţie[20].

Congresele eparhiale din anul 1917 sunt o dovadă convingătoare că revendicările naţionale, promovate de Partidul Naţional Moldovenesc, au fost sprijinite de către clerul basarabean. Preoţimea s-a pronunţat pentru autodeterminarea politică şi administrativă a Basarabiei, formulând, în acelaşi timp, cerinţe cu caracter special, pur bisericesc. Astfel, congresele eparhiale din anul 1917 au adoptat hotărâri de importanţă majoră pentru evoluţia ulterioară a vieţii bisericeşti eparhiale. Pentru prima dată, în cadrul congreselor, preoţii şi mirenii au colaborat împreună la soluţionarea problemelor din eparhie. Clerul a abordat problema relaţiilor dintre Biserică şi Stat, cerând autonomie, susţinând astfel doleanţele de moment ale întregii societăţi basarabene.

Preoţimea a pledat pentru ca limba română să ocupe un loc firesc în viaţa creştinilor basarabeni, manifestând astfel civism şi capacitatea de a înţelege problemele Basarabiei. Chiar dacă, din punct de vedere canonic, pe parcursul anului 1917, Eparhia Chişinăului şi Hotinului, a rămas mai departe sub jurisdicţia Bisericii Ortodoxe Ruse, aceasta a sprijinit mişcarea naţională, implicându-se foarte activ în lupta pentru obţinerea drepturilor şi libertăţilor poporului român dincolo de Prut. Biserica Basarabeană a susţinut proclamarea autonomiei teritoriale şi politice a Basarabiei, de către Congresul militarilor moldoveni, care s-a ţinut între zilele de 20-27 octombrie 1917, în Casa

[19] Silvia Scutaru, *op. cit.,* p. 255.
[20] *Ibidem,* p. 255-256.

Eparhială din Chișinău a reprezentat un eveniment politic extrem de important în contextul mișcării de renaștere și eliberare națională, la care s-a pregătit și formarea Sfatului Țării, când delegații la congres au instituit Biroul de organizare a Sfatului Țării, autorizată să urgenteze deschiderea forului legislativ basarabean. Iar după inaugurarea și funcționarea Sfatului Țării, Biserica Basarabeană și-a declarat deschis recunoașterea și sprijinul pentru cauza națională

THE ROLE OF THE EXTRAORDINARY DIOCESAN CONGRESS OF PRIESTS AND LAYMEN FROM THE DIOCESE OF CHISINAU AND HOTIN (19-25 APRIL 1917) IN THE MOVEMENT FOR THE NATIONAL LIBERATION OF BASSARABIA

(Abstract)

The February Revolution of 1917, and the abdication of the Tsar shook the Russian Empire to its foundations. Along with the political changes, Romanians from Bessarabia organized themselves to demand their rights. One of the key moments of the movement for national liberation was the Extraordinary Diocesan Congress of priests and laymen from the Diocese of Chisinau and Hotin, which took place in 19-25 April 1917. This Congress represented the first free assembly of Bessarabian clergy and laity, where it was discussed the issue of the right to carry out the divine services in the Romanian language, also wanting to introduce the Romanian language in theological and secular education, as well as other issues of national interest.